IN MEMORIAM

Marija Gimbutienė (1921 – 1994)

Retėja vyresniosios kartos archeologų gretos. 1994 m. vasario 3 d. Anapilin iškeliavo garsi lietuvių išeivijos mokslininkė, archeologė profesorė Marija Alseikaitė – Gimbutienė, gimusi 1921 m. sausio 23 d. Vilniuje. Vienus išėjusius laiko tėkmė negrįžtamai nugramzdina užmarštin, kitų, prasmingai nugyvenusių savo amžių, priešingai – dar labiau išryškina jų asmenybę, o palikti darbai atsiskleidžia naujoje šviesoje. Prie pastarųjų būtent ir priklauso M.Gimbutienė. Iš laiko perspektyvos negali nesižavėti buvusiu šios moters darbštumu, erudicija, gausiu moksliniu palikimu, kuriam tinkamai įvertinti prireiks ne vieno mokslininko plunksnos ir ne vieno dešimtmečio.

Visas M.Gimbutienės gyvenimas susijęs su archeologija. Nors ir sunki buvo emigrantės dalia ir ypač sunkūs pirmieji metai Vakaruose, 1945 m. apsigyvenusi su šeima Tiubingeno mieste, Marija Gimbutienė gilina savo studijas ir bene jauniausioji iš archeologų jau 1946 m. gina filosofijos mokslų daktarės disertaciją "Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit" (Laidosena Lietuvoje priešistoriniais laikais). Šis jos darbas ir dabar nenustojo savo mokslinės vertės, dažnai cituojamas mūsų archeologų darbuose.

1949 m. likimas Mariją Gimbutienę nubloškė į JAV, kur ji praleido visą savo gyvenimą, kur gimė pasaulinės šlovės susilaukę jos moksliniai darbai, kur ji ne tik subrendo kaip žymi archeologijos specialistė, bet tapo ir naujos mokslo šakos – archeomitologijos pradininke. M.Gimbutienės mokslinę veiklą JAV glaustai galima apibūdinti dviem jos gyvenimo etapais. Pirmasis jų apimtų 1950 – 1962 m., kada Marija Gimbutienė tobulinosi, dirbo mokslinį darbą ir pagaliau – dėstė Harvardo universitete. Tai laikotarpis, kada jos dėmesys buvo nukreiptas į Rytų Europos proistorės

tyrinėjimus. 1956 m. ta tema pasirodė darbas "The Prehistory of Eastern Europe" (Rytų Europos proistorė). Antrasis šios knygos leidimas išėjo 1958 m. Ta kryptimi 1956 – 1960 m. vyko tolimesni tyrinėjimai, kurių rezultatas – naujas stambus veikalas "Bronze Age Cultures of Central and Eastern Europe" (Žalvario amžiaus kultūros Centrinėje ir Rytų Europoje), pasirodęs 1965 m. Tais darbais M.Gimbutienė padėjo pagrindus savo indoeuropietiškajai teorijai, kuria ir dabar remiasi daugelis mokslininkų. Indoeuropiečių tėvyne ji laikė Eurazijos stepes, kuriose gyvenę klajokliai gyvulių augintojai. Būtent iš tų vietų pajudėję keliomis bangomis tarp 4300 ir 3000 m. pr. Kr. jie nukariavo Vidurio ir Pietryčių Europos gyventojus.

Šie tyrinėjimai išprovokavo Mariją Gimbutienę imtis naujos problemos: o kas gi buvo tie nukariautieji, Senosios Europos gyventojai ? Bandymas atsakyti į šį klausimą apimtų antrąjį jos gyvenimo ir mokslinės veiklos etapą – nuo 1963 m. iki pat mirties. Patys našiausi ir brandžiausi kūriniai pasirodė jai dirbant Los Andželo Kalifornijos universitete. Dirbdama pedagoginį darbą, ji rado laiko ir energijos vykdyti lauko tyrinėjimus Europoje, daugiausia Makedonijoje. Ekspedicijų medžiaga, gili jos analizė davė pagrindą Marijos Gimbutienės didžiausiems ir svarbiausiems darbams. Nauji atradimai prašneko jai Senosios Europos "dievų ir deivių kalba". M.Gimbutienė sukūrė koncepciją apie Senosios Europos civilizaciją prieš įsiveržiant indoeuropiečiams. Aukso fondu reikia laikyti ta tema pasirodžiusį ištisą ciklą knygų, būtent: "The Gods and Goddesses of Old Europe. 7000 – 3500 B.C.", 1974 (Senosios Europos dievai ir deivės 7000 – 3500 pr. Kr.); "The Goddesses and Gods of Old Europe. 6500 – 3500 B.C.", 1982 (Senosios Europos deivės ir dievai 6500 – 3500 pr. Kr.); "The Language of the Goddess", 1989 (Deivės kalba) ir paskutinė – "The Civilization of the Goddess: the World of Old Europe", 1991 (Deivės civilizacija: Senosios Europos pasaulis). Tai labiausiai pasaulyje Mariją Gimbutienę išgarsinę darbai. Juose įvairiais aspektais atskleista Senosios Europos gyventojų civilizacija, jų kultūra. Anot autorės, tai būta taikios ir drauge aukštos kultūros, sukurtos matriarchalinės lygiateisės visuomenės, kurioje nebuvo nei hierarchijos, nei išnaudojimo.

Reikėtų dar pabrėžti Marijos Gimbutienės begalinį aktyvumą ir energiją

jos mokslinėje daugialypėje veikloje. Ji daugybės straipsnių autorė, konferencijų dalyvė, pabuvojusi įvairiuose Europos kraštuose. Ypač dar norėtųsi pažymėti konkrečius mokslininkės nuopelnus Lietuvos archeologijai. Mokslinės veiklos pradžioje, dar gyvendama Bostone, 1958 m. ji išleidžia knygą "Ancient Symbolizm in Lithuanian Folk Art", kurio lietuviško vertimo tik dabar tesulaukėme (Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene. Mintis, 1994. Iš anglų k. vertė A.Andriuškevičius). Atskirai minėtinas jos darbas "The Balts" (Baltai), išėjęs Londone anglų kalba 1968 m. Knyga buvo išversta į daugelį užsienio kalbų (italų, vokiečių, portugalų, latvių). Jos naujas, pačios autorės pakoreguotas leidimas Lietuvoje tepasirodė 1985 m. kiek pakeistu pavadinimu "Baltai priešistoriniais laikais" ir tapo mūsų tyrinėtojams svarbia parankine knyga. Šios anglų kalba parašytos knygos dar yra svarbios ir tuo, kad jos padėjo užsienio skaitytojui susipažinti su tolimos Lietuvos liaudies menu, prisidėjo prie baltistikos ir apskritai Lietuvos populiarinimo pasaulyje. O tam Marija skyrė daug dėmesio.

Dabar su nekantrumu laukiame pastarųjų kapitalinių M.Gimbutienės darbų lietuviško vertimo. Daugeliui besidominčių skaitytojų taps labiau prieinamos ne tik Marijos Gimbutienės koncepcijos apie Senosios Europos gyventojus, bet drauge labiau atsiskleis nepakartojama autorės asmenybė. Savo darbais ji pasistatė unikalų paminklą. Mums ir kitoms kartoms belieka jį tinkamai išsaugoti.

R. Volkaitė – Kulikauskienė

Liucija Murnikaitė (1951 – 1994)

1994 m. balandžio 11 dieną mirė archeologė Liucija Murnikaitė. Trejus metus liga atkakliai naikino jos sveikatą. Liucija vis nepasidavė, stengėsi dirbti ir užmiršti savo negalią. Deja. Paskutiniuosius 6 mėnesius ji praleido ligoninės palatoje. Ji nesiskundė. Visus, ateinančius aplankyti, pasitikdavo jos didelės, ramios akys. Ir pirmas klausimas būdavo: "Kas naujo darbe ?" Ji norėjo tik vieno – dirbti savo mėgiamą darbą. Liucija vis dar vylėsi – gal likimas bus gailestingas jai, gal ji dar grįš į muziejų, išvyks į ekspediciją. Gimtadienio išvakarėse negailestinga mirtis nutraukė jos gyvenimo siūlą.